

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗНЗ НА ЗАСАДАХ АНДРАГОГІКИ

Присяжнюк Ю.С.

*Україна, м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти*

Процес гуманізації в цілому до цього часу цілком мирно вживався з антигуманними характеристиками освітніх систем. Іншими словами, цей глобальний процес і в ХХ ст. не привів до створення освітніх систем, що дійсно сповідують гуманні ідеали та цінності. Маючи і гуманістичні риси, освітні системи все ж за загальними характеристиками мали в цілому відчужену від людини та її сутності природу. «Гуманізм - це принцип світогляду, що визнає людину вищою цінністю, а загальнолюдські норми поведінки - основою людської діяльності, що припускає створення різнобічного й гармонійного розвитку людини».[1, 8], .

Прояв компонентів гуманізму як принципу світогляду людини й дозволяє говорити про виховання гуманних якостей особистості. «Гуманність – це комплекс якостей особистості, у яких виражається відношення людини до людини: визнання людини вищою цінністю, повага її честі й достоїнства; прояв турботи про людину на основі різних моральних рис чуйності, доброти, тактовності, скромності, співчуття; нетерпимість до всякого зла – фальші, лицемірства, приниження, образ, байдужості, підлабузництва, брутальності, безтактності; вміння діяти самостійно у відповідності зі своїми здатностями й світоглядом»[16, 4].

Багато сучасних дослідників (Балл Г.[1], Барбіна Є. [2], Бондаревська О. [3], Гончаренко С. [4], Сущенко А. [6], Зязюн І. [8]) приділяють увагу гуманізації освітнього процесу саме на засадах андрагогіки з позиції того, що сучасний педагог повинен позитивно впливати на суспільний розвиток, збереження національної культури; вміти формулювати власні освітні потреби та мотиви; підвищувати свій рівень професійної та методичної компетентності. Сучасна парадигма підвищення кваліфікації педагогічних працівників як безперервного процесу орієнтована на таку освіту, результат якої спонукає

педагогів до переосмислення системи цінностей ((цінностей досягнення цілей, цінностей процесу отримання продукту (знань)), цінностей саморозвитку та на власні професійні дії, що спрямовані на створення гуманізованого освітнього середовища для всіх учасників навчального процесу.

«Гуманістична освіта завжди була лише сегментом в цілому антигуманних чи байдужих до людських потреб освітніх систем, причому, як правило, периферійним сегментом» [6, 18]. Звичайно, і ця периферійність є різною. Гуманістична освіта могла бути лише «променем в темному царстві» авторитарної освіти, а могла вирости і до цілого архіпелагу живильних оаз. Проте і до цього часу гуманістичні ідеали не визначають суті освітніх систем, і особливо – масової освіти. Це цілком очевидно можна побачити і у вітчизняній освіті сьогодення. Попри всі гуманістичні реформи і нововведення, вона в цілому залишається авторитарною, мало пов'язаною з реальними потребами людини і суспільства, з великим рівнем соціальної диференціації і практично відсутніми механізмами громадської саморегуляції. Характеризуючи вітчизняну освіту як із структурно-функціонального, так і з ціннісно – орієнтаційного боку, можна виділити кілька її фундаментальних особливостей, які заважають реалізації дійсно гуманістичних освітніх ідеалів.

Попри всі гуманістичні реформи і нововведення, освіта в цілому залишається авторитарною, мало пов'язаною з реальними потребами людини і суспільства, з великим рівнем соціальної диференціації і практично відсутніми механізмами громадської саморегуляції. Характеризуючи вітчизняну освіту як із структурно-функціонального, так і з ціннісно – орієнтаційного боку, можна виділити кілька її фундаментальних особливостей, які заважають реалізації дійсно гуманістичних освітніх ідеалів.

1. *Освіта розглядається майже виключно з кадрово-професійної точки зору.* На гуманітарному ж рівні це визначає відсутність особистості в системі освіти. «Освітні заклади навчають учнів. Студентів, спеціалістів, професіоналів – не особистостей. І це – чи не найбільша втрата для суспільства, адже без уваги залишається основне джерело його розвитку – здібності та творча енергія людей» [7, 3].

2. *Основним завданням вітчизняної освіти до цього часу є надання знань.* Знову ж таки, попри модернові розробки педагогічної науки та Міністерства освіти і науки, переважна більшість освітніх закладів та педагогів вважають своїм основним обов'язком «дати дітям знання». Відповідно навчальний процес зорієнтований на оптимізацію передачі знань від учителя до учня, їх засвоєння та систематизацію самим учнем; критерії

оцінки та контролю всього навчання націлені на виявлення обсягу знань та навичок по їх використанню. Виходячи з цих же засад оцінюється і робота освітніх закладів і педагогів, формуються навчальні програми, розробляються та впроваджуються методики. Знання учнів продовжують залишатися самоціллю роботи педагогів, і на практиці це приводить до дуалізації навчання в школі

3. Система критеріїв оцінки успішності навчального процесу – і об'єктивна, у вигляді державних стандартів і програм; і суб'єктивна, у вигляді навчальних орієнтирів педагогів та керівників освіти – практично ігнорує особистість, потреби її розвитку, характерні особливості, внутрішню мотивацію тощо. Основою оцінки навчання учня є сума знань, навичок, умінь, що мають застосовуватися до кожного учня як однаковий стандарт. Фактично наша шкільна освіта виходить з досить вірного положення – з того, що є певна сума знань та навичок, які необхідні для кожного індивіда для нормальної соціалізації в суспільстві та досягнення життєвого успіху. Але ж існує і інша детермінанта організації навчального процесу. Учні, різні за здібностями, схильностями, темпераментом, світосприйняттям тощо. І ці відмінності як мінімум не менш важливі, ніж те, що їх об'єднує в процесі навчання. З нашої точки зору – так і більш важливі, оскільки саме вони визначають специфіку формування особистості і автоматично не враховуються соціальним оточенням – а тому мають враховуватися школою як спеціалізованим і керованим соціальним інститутом навчання та виховання.

«Реально ж індивідуалізація навчання в нашій школі знаходиться в ембріональному стані. Ми навчаємо усіх дітей за однаковими навчальними, підручниками, методиками, виходячи з одних і тих же орієнтирів навчання та виховання і опираючись на одні й ті ж критерії оцінки»[13, 4].

4. Оцінюється рівень знань, умінь учня, а не те, як вони впливають на його розвиток. Безумовно, це прямо суперечить гуманістичному ідеалу. Останній орієнтує навчальний процес на максимальний розвиток особистості з включенням механізмів саморегуляції цього розвитку на рівні внутрішньої мотивації індивіда. Тому в ідеалі гуманістична школа повинна оцінювати і діяльність педагогів, і успіхи учнів з точки зору того, наскільки вдалося розвинути здібності, задатки, потенційні схильності останніх. На практиці ситуація зовсім інша. По суті нинішня система оцінювання – навіть у її 12-бальній модифікації – орієнтує вчителя на ігнорування особистості учня. Оцінка продовжує залишатися зовнішньою по відношенню до внутрішньої мотивації індивідуума навчання, оскільки ніяк не пов'язана з механізмами саморозвитку. Гармонійний розвиток – це не всезнайство, і добитися його можна навіть без спеціального вивчення вузько

профільних дисциплін. Серед геніїв загальнопланетарного значення ми маємо як людей з енциклопедичними знаннями, так і досить вузьких спеціалістів і навіть людей без спеціальної освітньої підготовки. А об'єднує їх лише одне – успішний розвиток власних здібностей, талантів, внутрішніх сил, і на цій основі – успішна реалізація власного життєвого призначення.

5. Особистісно орієнтоване навчання ґрунтується на постійній опіці учителя над учнем. Як варіант цієї тези, пом'якшений останніми гуманістичними новаціями – необхідність постійного спілкування учителя та учня в процесі навчання з ініціативи першого. «Наші педагоги переконані в тому, що їх прямий обов'язок – постійно контролювати і наставляти учня. Відповідно формується і уявлення про ідеальні параметри об'єкту такого впливу» [5, 4].

6. У школі вчитель навчає учня і це й є визначальною стороною навчального процесу. Визначення форм, напрямків, методів, змісту навчання – абсолютна чи переважно прерогатива педагогічного колективу. Крайній варіант такої точки зору, далеко не рідкісний серед вітчизняних педагогів – що учні взагалі у всьому повинні підкорятися вчителям і не мають ніякого відношення до організації навчального процесу. Між іншим, така установка суперечить навіть найбільш загальним принципам організації буття, визнаним, в тому числі, і марксистською філософією. Будь-який результат у природі, суспільстві, і звичайно ж у роботі освітнього закладу – це завжди не наслідок односторонньої дії, а наслідок взаємодії. Взаємодія вчителя і учня це основа організації навчального процесу, і її повне ігнорування – це взагалі освітній нонсенс.

7. Школою управляє педагогічний колектив, реально тільки на ньому лежить відповідальність за організацію шкільного життя. Зовні здається, що подібний підхід має полегшувати життя учнів – адже з них знімається тягар відповідальності за те, що відбувається в школі. Діти, гіпотетично, економлять час і сили, які вони б витратили, якби реально приймали участь у управлінні школою. А навички такого управління вони можуть отримати і в процесі рольових ігор чи спеціального навчання – адже для цього не обов'язково реально управляти, досить і імітації управлінської діяльності.

8. В школі учні зобов'язані вчитися, виконувати внутрішкільний розпорядок тощо приблизно так, як ці обов'язки виконують робітники на заводах чи службовці в установах. Ця точка зору дуже розповсюджена серед вітчизняних педагогів, і вимогливість вчителя є однією з загальновизнаних педагогічних чеснот. Вимогливий педагог – мрія шкільної адміністрації, дуже часто це – і основний показник для батьківської громадськості. Зрештою дуже часто і учнів привчають до того, що саме

вимогливість педагога по відношенню до них має викликати захоплення і мотивувати хороші навчання та поведінку.

9. Школа є самодостатньою цінністю у суспільстві і вимагає до себе уваги сама по собі, як соціальний інститут, зовсім незалежно від того, які функції і наскільки якісно вона виконує. Дуже багато вітчизняних педагогів внаслідок цього працюють «для школи», як варіант – «для суспільства» чи «для держави». Найбільш авторитарний варіант такої позиції – це робота «на показники», які утверджують статус школи, педагога, директора, регіону, держави тощо. При такому розумінні ролі школи перекручується сам зміст освітньої діяльності. Речі, які за своїм призначенням мають слугувати лише організації досягнення мети, самі перетворюються в цю мету, в самодостатню цінність, що визначає діяльність освітнього закладу. Таких лжецілей кожен на своєму шляху зустрічав безліч.

10. Школа має залишатися державною і управляти нею повинні державні органи, але при цьому шкільна адміністрація отримує широку автономію у своїй діяльності. Крім явної змістовної суперечності (освітні заклади не можуть отримати достатньо самостійності, якщо їх буде фінансувати держава – остання буде і контролювати використання бюджетних коштів), це положення має і досить виразний антигуманний підтекст. Справа в тому, що воно чітко виражає прагнення здійснювати освітню діяльність абсолютно незалежно від прагнень і потреб тих, чий інтереси в рамках вказаної діяльності і мають бути задоволені. Мова йде про громадське фінансування освітніх закладів та контроль громадськості над їх діяльністю. Справа в тому, що реально забезпечити інтереси дітей в освітньому процесі може лише той, хто в цьому зацікавлений. В першу чергу – це батьки дітей, і в цілому громадянське суспільство, зорієнтоване саама на розвиток індивіда, а не різноманітних корпоративних структур. Останнє є взагалі основною рушійною силою демократизації та гуманізації суспільства, а відтак одним з основних критеріїв вказаних процесів є вплив громадськості на функціонування тих чи інших сфер суспільного життя.

Ми розглянули лише найбільш очевидні авторитарні характеристики сучасної вітчизняної школи. Вони носять масовий характер і є визначальними практично для всіх освітніх закладів – можливо, за незначним винятком. Крім цього, є й специфічні риси вітчизняної освіти, які породжені труднощами кризового періоду та відповідним менталітетом педагогів.

Гуманізація же освіти передбачає максимально можливу індивідуалізацію навчально-виховного процесу. «Якщо розглядати гуманізацію освіти не з вузьких суто прагматичних

позицій, а як складне системне чи інтегроване утворення, основним завданням якого є створення всіх умов для розкриття здібностей особистості, задоволення її потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й фізичному розвитку, то в ній можна виділити кілька аспектів (або принципів), а саме: 1) гуманітаризація освіти; 2) її фундаменталізація; 3) діяльнісне спрямування; 4) національний характер освіти», – відзначають сучасні дослідники [8, 51].

«Гуманітаризацію освіти в широкому розумінні слова розглядаємо як формування в людини особливого, власне людського ставлення до навколишнього світу й до самої себе, до своєї діяльності. Вона передбачає зміну орієнтирів у визначенні освітніх ідеалів – відмову від технократичних підходів і переорієнтацію освітнього процесу на формування передусім духовного світу особистості, утвердження духовних цінностей як першооснови при визначенні мети й змісту освіти, «олюднення» знань, формування цілісної гармонійної картини світу з повноцінним відображенням у ній світу культури, світу людини. Гуманітаризація освіти – це пріоритет творчого начала в усьому, що стосується навчання й виховання. Ніякої справді гуманітаризації не станеться, якщо творче в навчанні не стане справді творчим» [8, 64].

У процесі європейської інтеграції та демократизації нашого суспільства Україна поступово рухається в напрямі міжнародної практики збільшення кількості загальноосвітніх закладів, які б були готові до надання освітніх послуг дітям на засадах гуманізації освітнього процесу. Головний принцип гуманної педагогіки полягає в тому, що навчальні заклади мають бути відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей.

Кожен навчальний заклад при створенні моделі гуманізації свого освітнього процесу повинен спиратися на провідні ідеї гуманізації освіти :

- школа – заклад рівних можливостей з широким діапазоном діяльності вихованців та педагогів;
- школа – заклад, де реалізують та розвивають свої здібності та таланти;
- школа-заклад, де діти вчаться жити активно й гідно;
- школа-заклад, що створює умови для формування іміджу свого вихованця – соціального типу особистості, яка поєднує в собі світогляд, культуру, високі моральні якості, діловитість та творчу індивідуальність, гуманістичне відношення до світу, здатність до саморозвитку і самореалізації.

Актуальними аспектами при створенні моделі гуманізації освітнього процесу ЗНЗ є:

- визначення провідних ідей гуманізації освіти;
- вироблення понятійної структури ментальності педагогічного колективу;
- аналіз особливостей навчально-виховного процесу, що будується на засадах гуманної педагогіки (наприклад, компетентнісний чи особистісний);
- гуманітаризація, диференційоване навчання, екологічне й естетичне виховання.

Що ми розуміємо під поняттям «диференціація навчання»? Це створення найбільш сприятливих умов для розвитку особистості дитини як індивідуальності; а також, облік індивідуальних особливостей вихованців у такій формі, коли вони групуються на підставі будь-яких особливостей для окремого навчання на засадах гуманної педагогіки.

Таким чином, однією з головних умов роботи педагогічного колективу у впровадженні ідей гуманної педагогіки є перевага психолого-педагогічних методів керування навчально-виховним процесом, які створюють сприятливий морально-психологічний клімат у дитячому колективі. Якщо узагальнити досвід гуманістичного керування навчально – виховним процесом, можна виділити наступні психолого-педагогічні методи керування:

- спокійна й упевнена манера поводження з дітьми;
- рівний тон в спілкуванні з учнями;
- щире визнання успіхів дитини;
- мажорний настрій;
- творчий підхід до рішення навчально-виховних завдань;
- повага думки дитини;
- бесіди, дискусії про гуманістичне поводження;
- показ прийомів гуманістичної діяльності.

Результатом такої діяльності педагогічного колективу є: успішне навчання дитини в загальноосвітньому навчальному закладі; відвідування (за власним бажанням) гуртків, студій, творчих об'єднань; удосконалювання відносин, практична спрямованість навчання й збереження здоров'я дитини:

- успішне навчання; формування у дітей стійкого інтересу до навчального процесу; створення ситуацій успіху;
- удосконалювання відносин; створення відносин співробітництва і партнерства між педагогом і дитиною;
- практична спрямованість і адаптація до сучасних умов життя.
- навчання з опорою на досвід дитини;

- розвиток дитини в результаті досягнення цілей, що мають для нього життєво важливе значення.
- замість підготовки до майбутнього життя – знайомство учнів з миром, що безперервно розвивається, і життя в ньому;
- здоров'я: зміцнення психічного та фізичного здоров'я, формування світогляду здорового способу життя.

Виходячи з цього, актуальними аспектами реалізації сучасної освіти є створення умов для навчання дітей в загальноосвітніх закладах, удосконалення педагогічної майстерності, ефективна співпраця педагогів та фахівців.

Література

1. Балл Г. Гуманізація освіти як джерело особистісної свободи / Г. Балл // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / [ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
2. Барбіна Є. Гуманізація професійного становлення педагога / Є. С. Барбіна // Вища педагогічна освіта : наук.-метод. зб. – №17. – К.: Вища школа, 1994. – С. 126–129.
3. Бондаревська О. Гуманістическая парадигма личностно-ориентированного образования / О. Бондаревська // – 1997. – № 4. – С. 11–17
4. Гершунский Б. С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика / Б. С. Гершунский. – К. : Вища школа, 1986. – 197 с.
5. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. Гончаренко, Ю. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С.4–5.
6. Еволюція педагогічної освіти в Україні на етапі націєтворення : монографія / [А. В. Сущенко, Т. І. Сущенко, О. О. Фунтікова та ін.] ; за заг. ред. О. О. Фунтікової. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – 392 с.
7. Змеєв С. И. Андрагогика: Основы теории и технологии обучения взрослых : монография / С. И. Змеёв // ПЕРСЭ. – 2003. – 207 с.
8. Зязюн І. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2002. – № 2. – С. 30.

Заявка учасника
Міжнародної науково-практичної конференції
«Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи»
(20-27 квітня 2015 р.)

1.Присяжнюк Юлія Сергіївна.

2. Кандидат педагогічних наук.

3. Доцент кафедри андрагогіки КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР.

4.Поштова адреса: м.Запоріжжя, б.Центральний, д.4, кв.199; 69005.

3. **Контактний телефон:** 095-834-59-34; р.т. : 0612-36-06-54.

4. **Електронна пошта:** sana9301@mail.ru

5. Науковий напрямок конференції: Освіта дорослих суб'єктів освітнього простору: проблеми і перспективи .

6.Тема матеріалів: тези: **АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ
СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
ЗНЗ НА ЗАСАДАХ АНДРАГОГІКИ**

